

KS. MATEUSZ BATÓG

*Instytut Historii Kościoła i Patrologii
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II*

POLITYKA ZAGRANICZNA STOLICY APOSTOLSKIEJ PO I WOJNIE ŚWIATOWEJ ZA PONTYFIKATU PAPIEŻA BENEDYKTA XV

Słowa kluczowe: Benedykt XV, porozumienie, Stolica Apostolska

1. Wstęp. 2. Działalność pokojowa papieża Benedykta XV. 3. Sytuacja Kościoła katolickiego po I wojnie światowej. 4. Działania dyplomatyczne. 5. Zakończenie

1. WSTĘP

Nowa sytuacja w Europie i na świecie po zakończeniu I wojny światowej wymagała również od Kościoła katolickiego podjęcia konkretnych działań w celu uporządkowania wielu spraw, w tym ułożenia na nowo wzajemnych relacji między Kościołem a państwami. W sporej mierze to zadanie przypadło na pontyfikat papieża Benedykta XV, który był świadomy realizacji zaistniałych potrzeb. Te zadanie kontynuował także jego następcą papież Pius XI.

Aby lepiej zrozumieć zagadnienie zawarte w tytule pracy, zostaną najpierw przedstawione działania papieża Benedykta XV na rzecz pokoju, które podejmował w czasie I wojny światowej, a następnie zostaną ukazane działania papieża na rzecz normalizacji stosunków między Stolicą Apostolską a poszczególnymi państwami już po zakończeniu wojny.

2. DZIAŁALNOŚĆ POKOJOWA PAPIEŻA BENEDYKTA XV

Pontyfikat Benedykta XV przypadł między innymi na okres I wojny światowej¹. W tym czasie papież podejmował szereg działań na rzecz przywrócenia pokoju. Już w piątym dniu po wyborze ogłosił apel pokojowy, zwracając przy tym uwagę

¹ Benedykt XV był papieżem w latach 1914–1922. Zob. R. Fischer-Wollpert, *Leksykon papieży*, Kraków 1990, 188.

choćby na ogromne spustoszenie, jakie niesie wojna w każdej dziedzinie życia społecznego². W swej pierwszej Encyklice *Ad Beatissimi* z 1 listopada 1914 r., papież stwierdził powszechną barbaryzację kulturową epoki, a także zauważył *brak wzajemnej miłości między ludźmi* [...], oraz fakt, że *dobro materialne zostało podniesione do rangi jedynego celu działalności człowieka*³. Na Boże Narodzenie 1914 r. poprosił o zaprzestanie walk na 24 godziny, by w ten sposób upamiętnić narodziny „Księcia Pokoju” – Jezusa Chrystusa. Jednak Rosjanie i Francuzi nie zgodzili się na ten pomysł⁴. 28 lipca 1915 r., w rocznicę wybuchu wojny, Benedykt XV wystosował do walczących stron „napomnienie apostolskie”, w którym zawarł pogląd na temat zawarcia pokoju. Zdaniem papieża, można by go było osiągnąć na zasadzie „nie ma zwycięzców i zwyciężonych”. W ten sposób, uważał papież, wyeliminowano by żądzę zemsty między stronami walczącymi, a sam spór zostałby przeniesiony na grunt dyplomatyczny. Odezwa ta nie znalazła, niestety, żadnego oddźwięku⁵. Z kolei 6 grudnia 1915 r., na zwołanym konsystorzu, papież rozważał już bardziej praktyczne możliwości doprowadzenia do pokoju poprzez konfrontację między stronami walczącymi⁶.

W drugiej połowie 1917 r. Benedykt XV wystosował do walczących „orzędzie pokojowe”, które jednak zostało odrzucone⁷. W tej sytuacji papież zachował odtąd publiczne milczenie co do warunków przyszłego pokoju, stosując niekiedy poufne interwencje dyplomatyczne⁸.

Benedykt XV podejmował również działania na rzecz ofiar trwającego konfliktu. Jeszcze 31 grudnia 1914 r. skierował do walczących propozycję wymiany jeńców inwalidów, niezdolnych do dalszej walki. W następnym roku, Benedykt XV podjął dalsze starania w celu wycofania do Szwajcarii lżej rannych. Poza tym papież inicjował przeprowadzanie zbiórek na rzecz ludzi poszkodowanych w trakcie działań wojennych. Papież wydał również wiele odezw wzywających do zbierania żywności dla krajów dotkniętych wojną, a także humanitarnego prowadzenia wojny. W 1916 r. apelował o niebombardowanie obiektów cywilnych. Protestował także przeciwko gwałtom popełnianym na ludności cywilnej⁹.

² Kardynał della Chiesa został wybrany na papieża w czwartek 3 września 1914 r. Por. Z. Zieliński, *Papiestwo i papieże dwóch ostatnich wieków*, Poznań 1986, 50.

³ Por. A. Gianelli, A. Torielli, *Papieża a wojna. Od pierwszego światowego konfliktu do ataku na Irak*, Kraków 2006, 23.

⁴ Por. tamże, 24.

⁵ Por. Z. Zieliński, dz.cyt., 53.

⁶ Por. tamże.

⁷ *Orędzie pokojowe* Benedykta XV, zredagowane przez niego 1 sierpnia 1917 r., składało się z trzech części. Papież przedstawił w nim m.in. kilka propozycji, które miałyby zostać poddane w dyskusji na temat zawarcia pokoju. Dotyczyły one m.in.: wolności mórza, ograniczenia zbrojeń, wzajemnej rezygnacji stron walczących z odszkodowań wojennych wraz z przeanalizowaniem bieżących problemów ekonomicznych, oraz przedyskutowania w duchu zgodności kwestii terytorialnych dotyczących Armenii, Polski, Rumunii, Serbii i Czarnogóry. Orędzie to odrzucił m.in. prezydent Stanów Zjednoczonych Woodrow Wilson, a wraz z nim rządy Francji, Włoch i Anglii. Zob. A. Gianelli, A. Torielli, dz.cyt., 40–47.

⁸ Zob. M. Banaszak, *Historia Kościoła katolickiego*, t. 4: *Czasy najnowsze 1914–1978*, Warszawa 1992, 17.

⁹ Por. Z. Zieliński, dz.cyt., 57–58.

Podczas trwania wojny papież starał się zachować bezstronność wobec którejkolwiek ze stron konfliktu. Mimo to zarzucano mu stronniczość¹⁰.

3. SYTUACJA KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO PO I WOJNIE ŚWIATOWEJ

I wojna światowa, oprócz śmierci milionów osób, ogromnych zniszczeń i strat wywołanych na skutek prowadzonych działań wojennych, przyniosła także zmiany granic poszczególnych państw, a także ich ustrojów¹¹. Po wojnie wiele państw europejskich przyjęło ustroj demokracji parlamentarnej, który w kilku wypadkach przeurodził się w rządy autorytarne¹².

Sytuacja Kościoła katolickiego w niektórych państwach nie była łatwa. Kościół często był wystawiony na dobrą wolę strony państwowej. Co prawda konstytucje państwowe, nawet Związku Radzieckiego (państwa wojującego ateizmu), gwarantowały wolność sumienia i praktyk religijnych, mimo to rzeczywistość była często różna. Część państw przyjęła zasadę rozdziału Kościoła od państwa, różnie ją interpretując, nawet jako całkowite podporządkowanie Kościoła państwu¹³. Szereg państw przyjął zasadę konkordatu, umowy dwustronnej państwo–Kościół¹⁴. Dla wielu państw

¹⁰ Benedykt XV dostrzegł zgubne następstwa polityczne wojny, a wśród nich niekorzystną dla Kościoła przegraną Austro-Węgier, które ciągle pozostawały w Europie bastionem katolicyzmu. Domyślali się tego alianci i oskarżali papieża o sympatie do państw centralnych. Natomiast dyplomaci austriaccy w Rzymie skarżyli się, że w *Watykanie milej widziani są prawosławni, anglikanie, ateści i masoni, nadający ton w krajach łacińskich*, takich jak Francja czy Włochy. Zob. M. Banaszak, dz.cyt.

¹¹ Przed wybuchem wojny w Europie istniało 26 państw, w większości rządzonych przez monarchów (cara, cesarzy, królów czy książąt). Po wojnie liczba państw na kontynencie europejskim zwiększyła się do 33, ale zmniejszyła się liczba monarchii (niecała połowa na ogół państw). Kilka państw na nowo odzyskało niepodległość. Wśród takich państw była chociażby Polska, a także Litwa, Finlandia, Estonia, czy wreszcie Łotwa dopiero uzyskiwały swoją państwowość. Rozpadowi uległy Austro-Węgry, carska Rosja i cesarskie Niemcy. Na gruzach Austro-Węgier powstała Austria, Węgry, Czechosłowacja, Rumunia, Królestwo Serbów, Chorwatów i Słoweńców – późniejsza Jugosławia, a także Polska, której terytorium obejmowało także ziemie byłego zaboru pruskiego i rosyjskiego. Por. *Atlas historyczny – szkoła średnia 1815–1939*, red. J. Tazbir, S. Kryciński, Warszawa 2000, 48–49.

¹² Tak stało się m.in. na Węgrzech (od 1920 r.), w Polsce (od 1926 r.), Litwie (w tym samym roku co w Polsce), czy w Jugosławii (od 1929 r.). Por. *Atlas historyczny...*, dz.cyt., 54–55.

¹³ Pierwszym krajem europejskim, który wprowadził tę zasadę była Francja. 9 grudnia 1905 r. parlament francuski wydał prawo o rozdziale Kościoła od państwa. Była to już trzecia tego typu ustawa wprowadzona w tym kraju. Po raz pierwszy zasadę rozdziału wprowadzono we Francji 21 lutego 1795 r., w czasie trwania rewolucji. Kolejna, druga już, została uchwalona 2 kwietnia 1871 r., przez Komunę Paryską. Warto przy tym zaznaczyć, że prawo o rozdziale Kościoła od państwa z 9 grudnia 1905 r. (a obowiązujące od 1 stycznia 1906 r.) nie dotyczyło terenów Alzacji i Lotaryngii (na których znajdowały się diecezje Strasburg i Metz), ponieważ tereny te odpadły od Francji w wyniku przegranej wojny z Prusami w 1870 r. i zostały przyłączone do Niemiec. Sytuacja ta nie została zmieniona także po 28 czerwca 1919 r., kiedy tereny te ponownie przeszły pod panowanie Francji. Por. T. Włodarczyk, *Konkordaty. Zarys historii ze szczególnym uwzględnieniem XX wieku*, Warszawa 1974, 102, 207.

¹⁴ Konkordat jako swoisty układ o charakterze międzynarodowym między państwem a Kościołem jest możliwy tylko wówczas, gdy Kościół zaczyna odgrywać wobec państwa rolę samoistnej, niezależnej potęgi, uznanej czy to *de iure*, czy też tylko *de facto* jako „państwo” lub inna instytucja prawa między-

europijskich uporządkowanie spraw między państwem a Kościołem dwustronną umową prawną było koniecznością. Dotyczyło to głównie nowo powstałych państw¹⁵.

Wobec zaistniałych zmian w powojennej Europie, papież Benedykt XV na zwołanym przez siebie konsystorzu podkreślił, że *tak nowe państwa powstałe na gruzach dawnych monarchii, jako też te, które powiększyły swe terytoria, względnie uległy zniszczeniu, będą musiały zawrzeć nowe umowy ze Stolicą Apostolską, gdyż wskutek zaszłych zmian dawne konkordaty straciły moc prawną*¹⁶. Papież chciał w nowej, powojennej rzeczywistości na nowo uregulować stosunki z niektórymi państwami europejskimi. Poza tym chciał przeciwdziałać stosowaniu zasady rozdziału Kościoła od państwa, akceptowanej coraz szerzej przez różne kraje kapitalistyczne. Poprzez zawierane konkordaty czy innego rodzaju umowy, papież starał się w ten sposób doprowadzić do uznania Kościoła przez państwa za organizację niezależną. Chciał także stworzyć trwałe podstawy ustawodawstwa wyznaniowego, a poza tym

narodowego o specyficznym charakterze. Od strony etymologicznej definicji konkordatu już sama nazwa (łac. *concordo, concordare* – uzgadniać) wskazuje raczej na źródło, z którego pochodzi i co znaczy sam dokument, niż miałyby ściśle określić jego klasyfikację formalnoprawną. Strony takich uzgodnień nie dysponowały nigdy gotowym i niezmiennym wzorcem, a poszukując najkorzystniejszych uzgodnień i postępując według ducha czasu, same budowały normę prawną. Formuły dokumentów i ich tytuły najlepiej oddają zamiary osiągnięcia pokoju – *formulae pacis*, nadania przywileju – *privilegium* lub łaski – *indultum*, uchwalenia zgody – *conventio, concordia*, obietnicy – *promesa*, sposobu postępowania – *modus vivendi*, albo wprost zawarcie traktatu – *tractatus* i konkordatu – *capitula concordata, concordatum*. We współczesnej literaturze prawniczej konkordat definiuje się w sensie szerokim lub w sensie ścisłym. W sensie szerokim oznacza on każdą „umowę zawartą przez Stolicę Apostolską z krajami lub innymi społecznościami politycznymi”. W sensie ścisłym natomiast konkordatami są „umowy uroczyste (*conventio sollemnis*) między Stolicą Apostolską i suwerennymi organami władzy państwowej, zawarte zgodnie z zasadami prawa międzynarodowego na zasadzie partnerstwa, dotyczące spraw będących przedmiotem zainteresowania obu stron, bez względu na zakres regulowanych spraw, wywierające skutki prawne dla obu stron”. Kluczowa w tym podziale „uroczystość” powinna być rozumiana nie tyle jako nadzwyczajność formy, ile raczej spełnienie wymogu szczególnej procedury ratyfikacyjnej porozumienia, zastrzeżonej dla Parlamentu danego państwa, a nie jego zwykłej władzy wykonawczej. Rozpatrując formę zawierania konkordatów, można zauważyć, że podlegała ona poważnej ewolucji. Pierwsze konkordaty (XII w.) miały zwykle formę tzw. podwójnego oświadczenia (*duplex declaratio*). Inną formą konkordatu jest promulgacja bulli papieskiej, ustalająca sprawy, co do których nastąpiła uprzednia zgoda stron. Zwykle są to bulle ustalające dokładnie granice administracyjnych jednostek kościelnych, wydane na mocy ustaleń konkordatów określających, że zmiany granic diecezji i prowincji kościelnych mogą być dokonywane wyłącznie za zgodą obu stron. Wiele konkordatów zawartych przed I wojną światową, a także te zawarte po niej miały formę normalnych traktatów lub umów międzynarodowych. Z analizy konkordatów wynika, że na ogół dotyczą trzech grup spraw: doczesnych (*res temporales*), duchowych (*res spirituales*) i tzw. spraw mieszanych (*res mixtae*). Najstarsze konkordaty sporządzane były w języku łacińskim. Dopiero w XVIII w. powoli zaczęto wprowadzać do praktyki język włoski. W drugiej połowie XVIII w. zaczynał torować sobie drogę zwyczaj sporządzania tekstów konkordatów w dwu różnych wersjach językowych. Zob. B. Trzeciak, *Klauzule odsyłające w konkordatach z Hiszpanią i Polską*, Lublin 2007, 11–12; T. Włodarczyk, dz.cyt., 13–15, 28–32, 39. Więcej informacji na temat, czym jest konkordat, zob. J. Krukowski, Z. Zieliński, *Konkordat*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 9, Lublin 2000, kol. 638–642; B. Trzeciak, dz.cyt., 8–43, a także T. Włodarczyk, dz.cyt., 9–39.

¹⁵ Zob. B. Kumor, *Historia Kościoła*, cz. 8: *Czasy współczesne*, Lublin 1996, 44–45.

¹⁶ Opinię tę wyraził papież 21 listopada 1921 r. Zob. W. Mysłek, *Kościół katolicki w Polsce w latach 1918–1939. Zarys historyczny*, Warszawa 1966., 23–24.

– uniezależnić pozycję Kościoła i stosunki wyznaniowe w poszczególnych państwach od zmian politycznych zachodzących w danym państwie¹⁷.

Wobec niepewnej sytuacji politycznej w powojennej Europie, papież liczył się z tym, że bez oparcia na konkordatach stosunki między Kościołem a państwami będą zdradzać tendencję do zmian, nie zawsze korzystnych dla Kościoła, uzależnionych od wyników kolejnych wyborów i zmian gabinetów rządowych¹⁸.

Przedmiotem dyskusji między państwem i Kościołem, a także treścią konkordatów było zapewnienie Kościołowi realizacji Kodeksu Prawa Kanonicznego (z 1917 r.), uzgodnienie spraw kościelno-państwowych w zakresie szkoły, nauki religii, zawierania i trwałości małżeństw, istnienia i działalności zakonów i organizacji katolików świeckich, gwarancji dla dóbr i uposażenia instytucji i osób kościelnych, istnienia i działalności szkolnictwa katolickiego, obsady urzędów kościelnych, czy wreszcie reorganizacji terytorialnych struktur kościelnych.

4. DZIAŁANIA DYPLMATYCZNE

Za pontyfikatu Benedykta XV nie doszło wprawdzie do zawarcia żadnego konkordatu, ale prowadzono w tym czasie rozmowy z państwami, które zaowocowały zawarciem kilku konkordatów za pontyfikatu Piusa XI¹⁹. Mimo to w 1921 r. zostało podpisane porozumienie z Francją dotyczące mianowania biskupów. Do czasu wprowadzenia zasady rozdziału Kościoła od państwa sprawa ta była regulowana na podstawie konkordatu napoleońskiego z 15 lipca 1801 r. Biskupi i arcybiskupi byli nominowani przez pierwszego konsula (szefa państwa), papież udzielał natomiast tak zwanej instytucji kanonicznej. Jednak kiedy w 1904 r., papież Pius X nie wyraził takiej zgody wobec duchownych zaproponowanych na stanowiska biskupów przez rząd Justina Combesa, Francja zerwała stosunki dyplomatyczne ze Stolicą Apostolską, w roku następnym (1905) parlament francuski uchwalił prawo o rozdziale. Tym samym przestał obowiązywać konkordat z 1801 r., a także tak zwane „artykuły organiczne”, dodane do konkordatu przez Napoleona²⁰. W takiej sytuacji biskupów

¹⁷ Zob. tamże, 23.

¹⁸ Zob. tamże.

¹⁹ Za pontyfikatu Piusa XI (1922–1939) zostały zawarte konkordaty z: Łotwą (1922 r.), Bawarią (1924 r.), Polską (1925 r.), Rumunią (1927 r.), Litwą (w tym samym roku co konkordat rumuński), Włochami (1929 r.), Prusami (w tym samym roku co konkordat włoski), Badenią (1932 r.), Austrią (1933 r.), III Rzeszą Niemiecką (w tym samym roku co konkordat austriacki), a także z Jugosławią (w 1935 r.). Poza tym zawarto *modus vivendi* (regulujące prowizorycznie pewne sporne problemy istniejące między stronami: państwem a Kościołem, zaczynające obowiązywać z chwilą, gdy obie strony prześlą sobie nawzajem noty werbalne stwierdzające, iż wyrażają zgodę na układ parafowany przez ich pełnomocników) z Czechosłowacją (1922 r.) i Ekwadorem (w 1937 r.). Zob. T. Włodarczyk, dz.cyt., 10–11, 206.

²⁰ Warto przy tym dodać, że w wyniku wprowadzonej ustawy o rozdziale Kościoła od państwa, państwo nie uznawało osobowości prawnej Kościoła. Cały majątek kościelny przeszedł na lokalne Stowarzyszenia Kultu, które zarządzały tym majątkiem, angażowały i opłacały duchownych oraz urzędników nabożeństwa. Duchowni mogli być tylko pracownikami, ale nie członkami tych stowarzyszeń. Papież Pius X w swych dokumentach z 12 lutego, a także 10 sierpnia 1906 r. nie uznał istnienia lokalnych Stowarzyszeń Kultu. Wytworzyła się wówczas dosyć nietypowa sytuacja, a mianowicie:

mianował papież, bez wcześniejszego uzgadniania z rządem²¹. 7 maja 1919 r. episkopat francuski wydał List pasterski *Regeneration de la France la grande Guerre*, w którym biskupi zwrócili uwagę na konieczność unormowania relacji między państwem a Kościołem. W 1921 r. rząd francuski nawiązał ponownie zerwane wcześniej stosunki dyplomatyczne ze Stolicą Apostolską²². Obie strony zajęły się także sprawą wakujących biskupstw w Strasburgu i Metz, znajdujących się na terenie Alzacji i Lotaryngii. W drodze wymiany not dyplomatycznych, w maju 1921 r., została ostatecznie uregulowana sprawa mianowania biskupów. Ustalono, że nominacja biskupów francuskich miała należeć do kompetencji sekretarza stanu, który miał między innymi zasięgać opinii ambasadora przy Stolicy Apostolskiej czy rząd nie będzie miał zastrzeżeń wobec kandydata²³.

Osiągnięte porozumienie z Francją w sprawie mianowania biskupów było sukcesem Stolicy Apostolskiej. Z wyjątkiem lat 1906–1921 nominacja biskupów należała w zasadzie do rządu. Rząd dobierał własnych kandydatów i następnie prezentował ich papieżowi, który w zasadzie ich zatwierdzał. Na mocy porozumienia mianowanie biskupów zostało zarezerwowane papieżowi. Rząd miał tylko prawo wglądu wobec kandydatów papieskich, ze względu na ewentualne zastrzeżenia natury politycznej²⁴.

Warto nadmienić, że w nawiązaniu stosunków Stolicy Apostolskiej z Francją sprzyjała dokonana przez Benedykta XV 9 maja 1920 r.²⁵ kanonizacja Joanny d' Arc.

Przywrócenie stosunków dyplomatycznych z Francją, a także uzgodnienie sprawy mianowania biskupów pociągnęło za sobą dalsze konsekwencje. Dzięki osiągniętemu porozumieniu został m.in. umożliwiony powrót do Francji wielu zakonów i rozwijanie ich działalności²⁶.

Oprócz zawarcia porozumienia z Francją, Stolica Apostolska prowadziła w okresie powojennym dosyć ożywione rozmowy dyplomatyczne z kilkoma państwami europejskimi, w tym z nowo powstałymi²⁷.

W 1919 r. Benedykt XV wysłał do Luksemburga internuncjusza, co wpłynęło pozytywnie na tamtejsze sprawy kościelne. W tym samym roku doszło do ustano-

w sensie prawnym majątek kościelny był majątkiem bezpieczeństwa. Zarząd nad tym majątkiem przejął wówczas państwo. Duchowni byli utrzymywani z ofiar zbieranych przez biskupów od wiernych. Por. T. Włodarczyk, dz.cyt., 207.

²¹ Por. tamże, 207–208.

²² 18 marca 1920 r., ze strony francuskiej, oficjalnie wniesiono o reaktywowanie przedstawicielstwa francuskiego przy Stolicy Apostolskiej. Po nawiązaniu oficjalnych stosunków między Stolicą Apostolską a Francją, w 1921 r., nuncjuszem we Francji został Bonaventura Cerretti, dobrze znający teren francuski. Przyczyniło się to do uzyskania przez papieżstwo bezpośredniego wpływu na odrodzenie życia religijnego we Francji. Zob. Z. Zieliński, dz.cyt., 68.

²³ W dokumencie zaznaczono: *ponieważ szczęśliwie zostały przywrócone normalne stosunki dyplomatyczne między Francją a Stolicą Apostolską, wchodzi w życie zarządzenie kanonu 255 Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące mianowania biskupów w brzmieniu: „Do kongregacji dla spraw nadzwyczajnych kościelnych należy [...] mianowanie odpowiednich kandydatów na wakujące diecezje, ilekroć w sprawach tych konieczne są pertraktacje z rządami”*. Zob. T. Włodarczyk, dz.cyt., 208.

²⁴ Por. tamże.

²⁵ Por. J.N.D. Kelly, *Encyklopedia papieży*, Warszawa 2006, 442.

²⁶ Por. T. Włodarczyk, dz.cyt., 208.

²⁷ Zob. Z. Zieliński, dz.cyt., 68–75.

wienia w Bernie (w Szwajcarii) przedstawicielstwa Stolicy Apostolskiej, a w 1920 r. mianowano tam nuncjuszem arcybiskupa Luigiego Maglione. W tym samym roku powstało przedstawicielstwo watykańskie w Królestwie Serbów, Chorwatów i Słoweńców (późniejszej Jugosławii) i jugosłowiańskie w Rzymie²⁸. Zdołano również nawiązać stosunki dyplomatyczne z Rumunią²⁹. Poza tym utworzono również wikariat apostolski w Helsinkach³⁰. W październiku 1920 r. papież ustanowił w Budapeszcie nuncjaturę³¹. W lutym 1921 r. do Rzymu przybył minister spraw zagranicznych Czechosłowacji Edward Benes (1884–1948) w celu zbadania możliwości i warunków zawarcia konkordatu. Chciał on uzyskać dla rządu takie uprawnienia na polu kościelnym, jakie mieli niegdyś Habsburgowie. Stolica Apostolska nie godziła się jednak na żadne formy józefinizmu³². W 1921 r. Stolica Apostolska podniosła poselstwo belgijskie do rangi ambasady, a 30 czerwca uregulowała sprawę przynależności diecezjalnej byłych niemieckich terytoriów: Eupen i Malmedy – odłączając je od Kolonii i przyłączając do Liege. W roku następnym papież wysłał do Holandii internuncjusza³³.

Nastroje rewolucyjne, które zapanowały w Niemczech jeszcze pod koniec wojny, wywołały niepokój Stolicy Apostolskiej. Jednak nowe władze republikańskie wykazały chęć przewyciężenia rewolucji i stabilizacji w państwie. Pierwszy prezydent republiki, Friedrich Ebert (1871–1925), doniósł oficjalnie Benedyktowi XV o swoim wyborze, co zapoczątkowało obopólne kontakty. Papież w podziękowaniu za ten gest uznał pośrednio republikę, podobnie zresztą jak w przypadku Austrii, powstałej po rozpadzie Austro-Węgier. W swoim piśmie do biskupów niemieckich z 15 lipca 1919 r. papież zwrócił uwagę na potrzebę odbudowy przez Niemców ojczyzny, w czym katolicy powinni wspierać rząd przeciwko lewicy. Republikańskie władze powojennych Niemiec dążyły do jak najszybszego unormowania stosunków kościelnych w państwie, przy czym już w 1919 r. projektowano utworzenie jednej nuncjatury w Berlinie dla wszystkich krajów niemieckich, co nastąpiło pod koniec czerwca 1920 r.³⁴. Papież przeprowadził także w Niemczech reorganizację kościelną, zgodnie z terytorialnymi decyzjami traktatu wersalskiego³⁵. Jeszcze w czasie trwania I wojny światowej, w 1915 r., Stolica Apostolska nawiązała stosunki dyplomatyczne z Wielką Brytanią³⁶.

W okresie powojennym Stolica Apostolska prowadziła także stosunki dyplomatyczne z państwem polskim, czego owocem było zawarcie konkordatu w 1925 r.³⁷.

²⁸ Zob. tamże, 72–73.

²⁹ Rząd rumuński ustanowił swego posła pełnomocnego przy Stolicy Apostolskiej. Stolica Apostolska ustanowiła natomiast nuncjaturę w Bukareszcie, stolicy Rumunii. Zob. M. Banaszak, dz.cyt., 140.

³⁰ Utworzył go papież Benedykt XV Bullą *Inter alias*. Por. M. Banaszak, dz.cyt., 129.

³¹ Zob. Z. Zieliński, dz.cyt., 72.

³² Zob. tamże.

³³ Por. tamże, 68–69.

³⁴ Do końca czerwca 1920 r. nuncjusz apostolski urzędował w Monachium, a od 30 czerwca tegoż roku w Berlinie. Zob. tamże, 71.

³⁵ Por. tamże.

³⁶ Zob. B. Kumor, dz.cyt., 19.

³⁷ Artykuł jest przeredagowanym fragmentem pracy magisterskiej napisanej pod kierunkiem bp. prof. dra hab. Jana Kopca na seminarium naukowym z historii Kościoła.

5. ZAKOŃCZENIE

Początek pontyfikatu papieża Benedykta XV zbiegł się z wybuchem I wojny światowej. Zrozumiałe jest zatem zaangażowanie papieża na rzecz pokoju. To nie zawsze było przyjmowane z życzliwością. Zakończenie I wojny światowej i sytuacja po niej przyczyniły się do zaangażowania papieża na rzecz ułożenia wzajemnych stosunków między Kościołem katolickim a poszczególnymi państwami już istniejącymi bądź dopiero powstałymi. Co prawda w czasie pontyfikatu papieża nie został zawarty żaden konkordat, co wcale nie oznacza, że niewiele w tej materii robiono. Przeciwnie. Podejmowano szereg działań, których owocne były widoczne w czasie pontyfikatu papieża Piusa XI, następcy Benedykta XV.

BIBLIOGRAFIA

- Banaszak M., *Historia Kościoła katolickiego*, t. 4: *Czasy najnowsze 1914–1978*, Warszawa: Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej 1992.
- Fischer–Wollpert R., *Leksykon papieży*, tłum. z niem. B. Białecki, Kraków: Wydawnictwo Znak 1990.
- Gianelli A., Tornielli A., *Papieże a wojna. Od pierwszego światowego konfliktu do ataku na Irak*, tłum. z wł. L. Rodziewicz, Kraków: Wydawnictwo M 2006.
- Kelly J.N.D., *Encyklopedia papieży*, tłum. z ang. T. Szafrąński Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy 2006.
- Krukowski J., Z. Zieliński, *Konkordat*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 9, red. A. Szostek, B. Migut, R. Sawa et alt., Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2002.
- Kumor B., *Historia Kościoła*, cz. 8: *Czasy współczesne*, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 1996.
- Mysłek W., *Kościół katolicki w Polsce w latach 1918–1939. Zarys historyczny*, Warszawa: Książka i Wiedza 1966.
- Trzeciak B., *Klauzule odsyłające w konkordatach z Hiszpanią i Polską*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2007.
- Włodarczyk T., *Konkordaty. Zarys historii ze szczególnym uwzględnieniem XX wieku*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1974.
- Zieliński Z., *Papiestwo i papieże dwóch ostatnich wieków*, Poznań: Księgarnia Świętego Wojciecha 1986.

FOREIGN POLICY OF THE HOLY SEE AFTER THE FIRST WORLD WAR DURING THE PONTIFICATE OF POPE BENEDICT XV

Summary

In a relatively short pontificate of Pope Benedict XV we can distinguish two stages: the First World War and the first years after its end. To a certain extent the war determined the character of the Pope's activities, who during the war took measures to stop the fights between the parties of the conflict and after the war he fought to strengthen the position of the Catholic Church in new circumstances. In this way the Pope wanted to prevent the Church dependence on a state or rather a group of states, which wanted to have influence on the life of the Church and the faithful. It can be said that the actions taken by Pope Benedict XV allowed the Church to avoid it.

Key words: Benedict XV, agreement, Holy See

Nota o Autorze

Ksiądz **Mateusz BATÓG** – prezbiter diecezji gliwickiej, magister teologii z zakresu historii Kościoła, licencjat kanoniczny teologii, doktorant IV roku patrologii KUL; przygotowuje pracę doktorską pod kierunkiem ks. prof. dr hab. Mariusza Szrama (Katedra Patrologii Greckiej i Łacińskiej, Instytut Historii Kościoła i Patrologii Wydziału Teologicznego KUL) poświęconą zagadnieniu obowiązków duchownych na podstawie orzeczeń dokumentów synodalnych zachodnich prowincji Cesarstwa Rzymskiego w IV i V w.

Kontakt e-mail: mateuszbatog1985@gmail.com